

PO ŠTIRIDESETLETNICI

Zadnje čase postaja vprašanje koroških Slovencev vedno bolj živo — in prav z nenavadno nasilnostjo je nanj opozorilo zlasti letošnje praznovanje štiridesete obletnice plebiscita. Osrednjih prireditev sta se udeležila celo predsednik republike in zvezni kancler, in koroški deželni glavar je lahko ugotovil, da je imela proslava splošno državni, splošno avstrijski pomen. Sredi vsega tega slavnostnega hrupa in šuma, sredi svečanih besed, navdušenega vzklikanja, parad in povork pa so se koroški Slovenci počutili najbrž tako, kakor poje znani Prešernov sonet:

*Zgodi se včasih de Mohamedani,
praznujejo budisti v daljni Kini,
al ljudstva, kjer šopirjo se bramini,
en dan z med njimi vjetimi Kristjani.*

*Veselje onih glasen hrup oznani,
pojo trobente, piščal k tamburini;
obhajajo v srca ga globočini
v samotnih kotih ti z nočjo obdani.*

Ob tej priložnosti so se v oficialnih govorih pojavljale predvsem tri teze. Govorniki niso izbirali besed, ko so hoteli poudarjati, češ da je bil koroški plebiscit veliko in izrazito demokratično dejanje, ki naj še po štiridesetih letih služi za vzgled sodobnemu svetu. S prav tako lepimi in svečanimi, a hkrati nekoliko bolj odločnimi besedami se je uveljavila tudi misel, češ da je koroški plebiscit enkrat za vselej odločil državno pripadnost koroškega ozemlja in bil zmaga avstrijskega patriotizma in nacionalne zavesti. In slednjič: najglasnejša je bila misel o enotni in nedeljivi Koroški. Pri vsem tem seveda ni manjkalo šovinističnih ekscesov, ki so dajali prireditvam, čeprav so imele splošno državni pomen, zelo neprijeten, napadalen ter za koroške Slovence in slovenski narod žaljiv prizvok.

Kljub temu, da skušamo prezreti vse te nedostojne pojave, moramo vendarle reči, da tudi omenjene tri teze ne vzdržijo kritike. V njih ni prave logike, niso v skladu z zgodovinskimi dejstvi, zlasti pa ne morejo

predstavljati zanesljivih temeljev za kolikor toliko razumno, sodobno in realno koncepcijo. Vendar pa nas ne zanima, v kakšni meri so posamezni govorniki prenařjali zgodovinske podatke, niti nima pomena, da bi se ukvarjali z logiko njihovih zamisli, pač pa moramo spregovoriti predvsem o tisti tezi, ki je izvor vsega ostalega — to je trditev o nedeljivi in enotni Koroški.

V nasprotju s svečanimi manifesti je treba povedati najprej, da Koroška v resnici sploh ni enotna, saj je velik njen del izven meja sedanje Avstrije. Mit o enotni koroški deželi ne ustreza stvarnim dejstvom, patetične besede, ki se sklicujejo na tradicijo nekakšne deželne, skozi stoletja ohranjene enotnosti, niso prepričljive in so nepotrebne. Deželna mitologija kot temelj za razne kulturne in politične koncepcije je vse od poloma avstroogrške monarhije dalje nekaj anahronističnega, hkrati pa nekaj izrazito agresivnega in imperialističnega.

Govoriti je tedaj mogoče samo o enotnosti in nedeljivosti tistega dela Koroške, ki je danes v avstrijski republiki. Politično upravna enotnost tega ozemlja je seveda nedvomno dejstvo, brani jo mirovna pogodba, varujejo jo najrazličnejši predpisi in zakoni, navsezadnje pa stojita za njo tudi vojska in žandarmerija. To je formalno pravna enotnost — in kakor vse formalno pravne institucije sama na sebi ni apriorno nujna.

Etnično pa Koroška ni enotna in enotna biti ne more. In prav to dejstvo ima odločujoči pomen, saj je nekaj prirodnega in ni šele naknadna izmišljotina ali iznajdba ljudi. Morda je ravno spoznanje o bistveni razliki med upravno politično in nacionalno pripadnostjo tisto temeljno načelo, ki se ga moramo držati, ko razmišljamo o tako zapletenem problemu, kakor je vprašanje koroških Slovencev.

Gradivo s proslave štiridesetletnice plebiscita, poročila o nekaterih najnovejših dogodkih in dogajanjih, analize zadnjega ljudskega štetja, podatki o slovenskem šolstvu in o gospodarskem položaju — vse to dokazuje, da je splošno vzdušje na Koroškem vse prej kot normalno in vzpodbudno. Posledice preteklosti so še nenavadno žive, stari spori in stara prizadevanja se ne le vedno znova pojavljajo, marveč pogosto celo krepijo. K temu je treba dodati še vse tiste zaplete, ki nastajajo zaradi naše politične emigracije. Vse to pa se dogaja v območju državne tvorbe, za katero je značilno, da še vedno ni rešen njen lastni notranji nacionalni problem, zato ni čudno, da so razmere na obrobni in izpostavljenem ozemlju še posebej napete in težko rešljive.

Koroški Slovenci so avstrijski državljani. Hkrati pa so sestavni del slovenskega naroda. Ne enega ne drugega dejstva ni mogoče zanikati. Ker pa vemo, da nacionalna in državna pripadnost nista enakopredni kategoriji, vemo tudi, da ti dve dejstvi ne tvorita nerazrešljivega protislovja. Pre-

pričani smo, da ni mogoče dokazati teze, češ da je mogoče urediti stvari le tako, da popolnoma zmaga le eno izmed obeh dejstev, le eno izmed obeh načel. Nepopustljivi smo, ko zahtevamo za našo manjšino vse tiste pravice, ki ji pritičejo, vendar pa vprašanja teh pravic ne združujemo z vprašanjem meja.

Pač pa ob vsem tem poudarjamo nekaj drugega, ogrevamo se za neka višja načela, opozarjamo na pomembnejša vprašanja. Ko se koroški Slovenci bojujejo za svoje nacionalne pravice, se bojujejo dejansko za navadno državljansko enakopravnost, branijo predvsem svoje človeško dostojanstvo, branijo integriteto človeške osebnosti. Slovenstvo koroškega Slovenca ni nekaj umetnega, ni stvar svetovnega nazora in trenutne politične orientacije, marveč je nekaj povsem prirodnega in prvotnega, je bistveni in sestavni del njegove osebnosti. Agresivna, germanizatorska politika, ki napada, preganja in zapostavlja določeno število avstrijskih državljanov samo zato, ker po svojem etničnem izvoru niso Nemci, postavlja koroške Slovence v položaj manjprednih državljanov, spreminja jih v ljudi, ki imajo tako rekoč nekakšno podedovano napako. Takšna politika je imela že dovolj težke posledice tudi za miselnost in čustvovanje naše manjšine.

Narava stvari samih tedaj ni takšna, da bi ne bilo mogoče najti razumne in uspešne rešitve. Problem nacionalnih pravic slovenske manjšine na Koroškem je treba obravnavati samostojno, obravnavati ga je treba kot splošno človeški problem, kot vprašanje človekove osebnosti. V vzdušju, kakršno prevladuje na Koroškem, je najbrž precej težko odkriti to splošno humanistično perspektivo, zlasti še ker ta perspektiva dosledno zanikuje sleherno šovinistično sovražnost in prav vse pangermanistične sanjarije in gesla. Prav tako najbrž tudi ni vedno lahko verjeti v to perspektivo in še teže je nenehoma vztrajati na takih humanističnih načelih. Napadalni izbruhi, nerazumni postopki in zahrbitna dejanja ne povzročajo samo zdrave reakcije, marveč ženejo ljudi tudi v obup in bes. Pri tem pa velja posebej poudariti, da ni mogoče napesti niti enega podatka, ki bi pričal, da predstavlja slovenska manjšina agresivni element koroškega družbenega žibljenja. Koroški Slovenci so v nenehni obrambi in ravno to je tako zelo nenormalno. Prav zaradi tega je tudi očitno, kdo bi moral poskrbeti za ukinitve tega nenormalnega stanja.

Ni si mogoče delati utvar, češ da je probleme možno rešiti kar čez noč in z eno samo potezo. Priznavamo tudi, da se pojavljajo znamenja, ki obljublajo izboljšanje. To je nedvomno posledica velikih notranjih sprememb, ki so značilne za Evropo XX. stoletja, zlasti pa za čas po drugi svetovni vojni — in te spremembe morajo prej ali slej seči tudi na Koroško, kjer se je v nasprotju s splošnim razvojem, ohranilo toliko anahronističnih teženj in prvin.

Stvar koroških Slovencev je stvar vsega slovenskega naroda, vseh narodov Jugoslavije. Naravno je tedaj, da tako intenzivno poudarjamo ravno splošno človeški aspekt koroškega vprašanja, saj ni naši družbi, ki se je porodila iz borbe proti nasilju in nečlovečnosti, nič bolj tujega kot misel, da bi nacionalno pripadnost koroških Slovencev izrabljala za kakršnekoli napadalne namene in načrte. Ravno zaradi tega smemo toliko glasneje poudariti, da ne moremo dopustiti, da bi bil naš narodni organizem kjerkoli ogrožen, ne moremo dopustiti, da bi bili ljudje izpostavljeni nasilju, krivicam in prevaram samo zato, ker so Slovenci.

Dušan Pirjevec

BIL JE LEP DAN

(Trije odlomki iz romana)

Matej Bor

KRASEVEC

»Rana ura zlata ura,« je dejal Kraševc, ki si je že kahal polento v kotličku. »Rana ura zlata ura,« je ponovil še enkrat, potem pa odstavil kotliček od ognja in, čakaje, da se polenta ohladi, razmišljal naprej kot po navadi kar naglas. »Imel sem zamudo. Če bi prišel prej, bi dobil Križnarja še doma. Ima tobaka, to vem, a njegova baba sedi na njem, in če ji rečeš, naj vstane, da se ji zadnjica ne bi preveč navadila na tobak, se še bolj trdno vsede nanj. Obutev mi je tudi obljudil, pa kaj ko se baba upira, kot da bi mu z obutvijo mislil odnesti tudi noge. Siromak je Križnar in če si blizu njegove bajte niti volk ne upa, je tega kriv tudi sam. Zavreti vodo, oprati perilo, piščeta napolniti, precejati marmelado, vse to še ni dovolj. Potreba po ženski je potreba po človeku v ženski podobi. V rit imaš vsako žensko rad, v glavo, to pa je druga. Človek, ki nima ženske, da bi jo lahko imel rad tudi v glavo, je siromak. In tak siromak je Križnar.«

Poskusil je polento, če se je že ohladila, in ko je videl, da se še ni, je zuova srknil zrak v široko razprta usta.

»Sin mi je padel v Abesiniji. Tega je zdaj že toliko let, da sva si spet dobra. Ko je padel, pa sem bil jezen nanj, bog mi greh odpusti, da sem bil. Rekel sem mu: Fant, Abesinci imajo fičafaje namesto pušk, ampak tudi fičafaj te ubije. Zato se skidaj iz te preklete dežele, da ne bo sledu ne glasu za teboj, Rim pa je bil močnejši kot jaz. Človek je šel v Abesinijo in se vrnil domov kot duh. S tem duhom sem se